

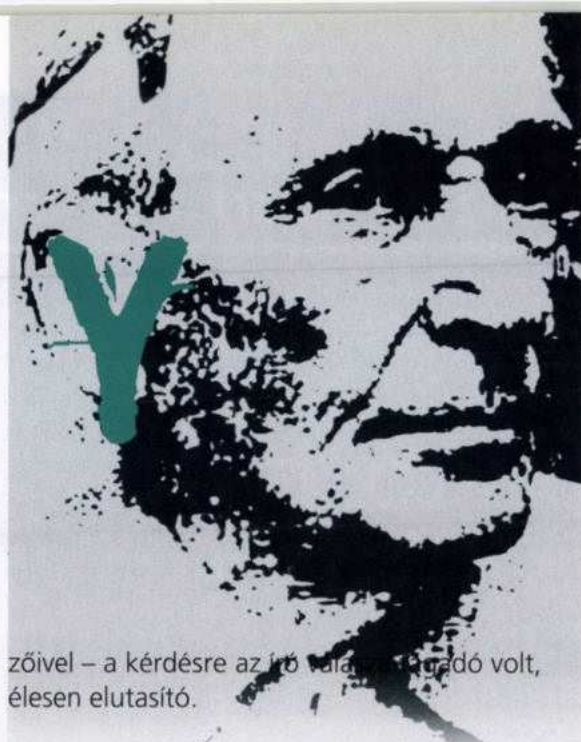

MOHAI V. LAJOS

DÉRY ÉS A POPREGÉNY

Déry Tibor öregkori műve, az 1971-ben a Szépirodalmi Könyvkiadónál (a korábbi Új Írás-beli folyóirat-publikáció után)

könyvalakban megjelent *Képzelt riport egy amerikai popfesztiválról* című regény tanulságos adalékkal szolgál a hatvanas évek nagy nyugati zenei forradalmának, a popzenének, illetőleg a forradalmárainak, nevezetesen a Rolling Stones-nak magyarországi fogadtatás-történetéhez.

zöivel – a kérdésre az író válasza: „Nem volt, élesen elutasító.”

✦ Vajon miért ábrázol félelmet keltő ellenszenvvel az író egy olyan világot, amelyet – saját bevallása szerint – sem ismert, tartalmáról, belső összefüggéseiről nem volt közvetlen tapasztalata. Ez a probléma foglalkoztathatja az olvasót. A fő kérdés azonban talán mégis inkább az,

DÉRY MEGSZÓLAL

Néhány évvel ezelőtt kezembe került egy csomó amerikai folyóirat. Mikor lapozgatni kezdtem bennük, az érdeklődésemet egy popfesztiválról szóló nagy képes riport keltette fel. A popfesztivál Woodstockban zajlott le. Az érdekes szöveget hatalmas, duplaoldalas képek illusztrálták. Már

Nem pusztán a téma érdekelt

maguk a képek is izgatták képzeletemet, de ezt még felülmúlta a kísérőszöveg, amely nagy részletességgel, meglehetősen pontos és döbbenetes beszá-

molót adott arról, hogy mi is történt ezen a popfesztiválon, hogy hogyan vetkőztek ki a résztvevők emberi mivoltukból, hogyan tört ki a tömeghisztéria, amely aztán számos halálos áldozatot követel (...) Nos, a woodstocki események mindaddig nem hagytak nyugodni, míg hoz-

zá nem fogtam, hogy gondolataimat írásba rögzítsem. Szeretném hangsúlyozni, hogy könyvem, a „Képzelt riport egy amerikai popfesztiválról” nem a megtörtént eseményt dolgozta fel, az csak inspirációt adott (...) A regény megírásánál nem csupán – s nem is elsősorban – az amerikai pop-örületnek és következményeinek az ábrázolása volt a cé-

A regénybeli popfesztiválon ugyanis épp a Rolling Stones zenél a színpadon, amikor az a gyilkosság megtörténik, amely köré az író a regénytörténetet fölépíti. Déry célja, az „eszmei mondanivaló” a gyilkosság körülményeinek feltárása, több szereplő nézőpontjának bemutatásával. A popfesztiválról apokaliptikus képet festő író végső soron arra lehetett kíváncsi, hogy szerinte mit tud kezdeni a világ, az emberiség a popzenével, valamely rockfesztivállal, valamely rockfesztivál közönségével, dalnokaival, rende-

hogy miben nyert az író igazolást, miféle világnézetben és fölfogásban, amikor párhuzamot vont a popfesztivál rendezőgárdája és a nyilas keretlegények között. Úgy látom, hogy Déry rendkívül elfogult, amikor a popzene züllesztő hatását ábrázolja a regényben, és akkor is elfogult, amikor egész Amerikát érinti lesújtó kritikája. Ezért, amit a mű kimond, az semmiben sem tér el a szocializmus, a Nyugatot és az Egyesült Államokat akkor megbélyegző hivatalos fölfogásától.

✦ Más kérdés is fölmerült: vajon helyénvaló volt-e, és őszinte az durva támadás a nyugati zenei mozgalmakkal (és áttételesen hazai követőikkel) szemben, amely mögé odarakta Déry Tibor saját elismertségét, írói súlyát, mi több, a Kádár-korszak úgynevezett élő klasszikusa lévén, kétségteljesen meglévő kultúrpolitikai befolyását, hatását. Ezért a regény olvasói közül (főleg a Rolling Stones, és a popzene érzékenyebb hívei) érezhették úgy, mintha Déry fegyver markolatát szorongatva volna írás közben.

✦ A *Képzelt riport* által kiváltott kemény indulatok bemutatásához idemácsolom Földes Hobo László *Rollig Stones Könyvének* (megjelent 1982-

UNGVÁRI TAMÁS:

Képzelt és riport, vagyis jelkép és valóság talál egymásra a történetben, mely a montanai, valóban megtörtént zenei fesztivál egy epizódja köré csoportosítja az eseményeket, egy gyilkosság köré. Egy négyes a Pokol Angyalai elnevezésű szervezet egyik tagja több százezer tanú jelenlétében megölt, úgy, hogy voltaképp senki se látta az esetet, hiába rögzítette negyven televíziós és filmkamera. Már életanyagát tekintve is valóság és irrealitás mezsgyéjén húzódik a történet, mert hiszen maga a pop-zene, és még inkább az ilyen fesztiválok épp a hétköznapi valóságból próbálják kiemelni közönségüket kábítószerrel, üvöltő hangszórókkal, meg a fáradsággal és a csoport-élménnyel, százezer magányt tömörítve a manipuláció fogolytáborába, az önfeledtség eksztázisába.

Már a téma is – de a témának viszonylag kicsiny a jelentősége. Csak annyi, hogy Déry a fiatalság felé fordul alkotó pályájának csúcán: azt vizsgálja, mire jutnak a „történelemből kilépni akaró” ifjak, miért is röpülnek fel művi édenekbe,

erőszak pedig a cirkusznál és a zenénél is mélyebben gyökeres a világban. Az írói szabadság határtalan. De talán a világ fiatalságának százmillióit összetartó haladó zenei-társadalmi mozgalom nagyobb figyelmet is megérdemelne, ha már történelmi összehasonlításban a másik oldalra a fasizmust, mint az emberiség történetének leg-sötétebb kor-

lom. Az író vagy általában a művészt ugyanis nem pusztán a téma, az adott esemény érdekli, hanem az, hogy ön maga mit gondol róla, mit érez vele kapcsolatban. Bármilyen pittoreszk, véres, vagy vértelen eseményt ír meg, az sohasem a maga csupasz valóságában válik írói témává, hanem csak azzal együtt, amit az író hozzátesz, vagy amit elvesz belőle. Ebben az eset-

ben például az amerikai popfesztivál által kiváltott véres események hasonlatossága a magyar múlt egy korszakával, az egyezés az amerikai brutalitás és a rég-volt magyar nyilas-brutalitás emberi gyökerei között. Írói ambícióm: a kettő összekapcsolása, közös eredetük vizsgálata volt. A különböző történelmi körülmények között a brutalitás természetesen

különféle módon nyilvánul meg, de az eredendő oka és gyökere – meggyőződésem –, mindig az emberi agresszivitás és ostobaság. Felmerülhet a kérdés, vajon az erőszakos hajlamok, a fasiszta módszerek levezetődhetnek-e a popfesztiválon, vagy újratermelik a fasiszmust? Örök probléma, hogy valamilyen mutatvánnyal lecsillapíthatók-e az agressziós

ösztönök, vagy éppen ellenkezőleg, a mutatvány segítségével valamilyen cél érdekében fel lehet korbácsolni, azaz manipulálni kívánják-e ezeket az ösztönöket. Határozott állásfoglalásra én sem juthattam a könyvemben...

(*Képzelt riport egy amerikai popfesztiválról Film Színház Muzsika 1973. január 27. 9. oldal. Részletek.*)

ben) néhány bekezdését: „A mű tájékozatlansága és előítéletei mellett még egy sajnálatos szemléletet is tükrözött, de ez is tévesnek bizonyult. Sem az altamonti – és nem woodstocki – fesztivál óta, sem a színdarab premierje óta nem termelődött nagyobb mértékben a fasizmus, mint azt a szerző vélte. Az

hogyan aztán még mélyebbre süllyedjenek, a kétségbeesés mocsarába.

Déry Tibor éppen az Eszternek kölcsönzött élményei általánosítása közben mondja: A Szécsi-korszak azért tudott olyan hitvánnyá válni, mert százezres tömegek elvesztették napi feladatukat s vele erkölcsi fegyelmüket. Mutatis mutandis: a popfesztivál százezres tömegeit is így ítéli meg az író...

(*Déry Tibor. Arcok és vallomások. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1973*)

szakát állították. Déry Tibor a magyar értelmiség álláspontját képviselte – a második világháború tragikus alapélményétől meghatározva, majd az ötvenes éve-

VÉLEMÉNYEK

POMOGÁTS BÉLA:

Déry „képzelt riportot” ír egy modern inferno kárhozottjairól és bugyirairól. József nemcsak az elidegenedett polgári társadalom áldozata, hanem emigráns is, aki hazájától távol, egy más környezet emberi viszonyai között él, gyökértelenül és ezért boldogtalanul. Érzéseit és gondolatait a múlt, az otthoni világ emlékei szövik át. Hogy Déry mennyire tudatosan használja ezeknek az emlékeknek a kondicionáló szerepét, arra Eszter vívódásai, gyötrelmei világítanak. Eszter ugyancsak elhagyta hazáját, ám ebből a hazából ellentmondásos emlékekkel távozott. Ösztönös ragaszkodással, nosztalgiával és azzal az idegeiben őrzött szorongással, amit a nyilas uralom, a zsidóüldözés kisgyermekként átélt borzalma okozott. Családja ennek az üldözésnek az áldozata lett, s ő lázasan, kábítószertől felzaklatott képzelettel a popfesztivál erőszakos eseményei mögött is ott látja gyötrő emlékeit. Ezeknek az emlékeknek a révén azonosítja a fesztivál gyilkos-huligán-szervezetét: a „Pokol Angyalai”-t a nyilasokkal.

(Déry Tibor. *Kortársaink*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974)

ket túlélve –, amikor minden új mozgástól távol tartotta magát és a hivatalos irodalom egyik nesztoraként, a változásoktól félve – „csak rosszabb jöhet” – elutasította és károsnak minősítette a rockot”.

★ Déry Tibor olyan Nyugat-képet formált a Képzelt riportban, amelyet a társadalom akkori irányítói *képzelték el, vagy elképzelték*. Hogy ez a részéről mennyire volt őszinte, valóban ilyennek gondolta-e az amerikai társadalmat, nehéz eldönteni. Az mindenesetre látszik, hogy az országban közkeletű (a maival semmiféle rokonságot nem mutató), a hidegháborús szembenállásban talaját lelő Nyugat-ellenességet építette tovább a regényben, olyan életkörüket megmutatva, amelyek nem csak hogy nem teszik vonzóvá Amerikát, hanem megfosztják értékeitől is, és káoszban magafeledt figurákkal népesítve be. Ebben nyilván szerepet játszott az, hogy sajátos „elszámolásban” volt a szocialista rendszerrel, amelyhez – saját személyes előnyöket re-

mélve tőle – börtönevei után lassan hozzáidomult. Máig viták tárgya Déry Tibor akkori magatartása, a hatalomnak tett politikai gesztusai, mi több engedményei. (Erről a folyamatról, kialakulásáról, különféle állomásairól, az Aczél Györggyel kötött véd-, és dacszövetségről, Déry Tibor „kiegyezéséről” fest részletes képet – a Déry-hagyaték feldolgozójának, Botka Ferencnek a munkái alapján – Murányi Gábor a HVG. 2004. augusztus 28-adi számában.) Itt hadd említsek meg egy igen jellemző epizódot: amikor Déry helyeslően említett irodalmi (be)tiltásokat a Kádár-korszakban, a szintén 56-os börtönviselt **Eörsi István** azt válaszolta neki, hogy a Horthy-éra kultúrpolitikájának megbélyegzéséhez elegendő lenne neki, ha a *Befejezetlen mondat* megjelenését nem engedélyezték volna.

★ A konszolidálódó Kádár-rendszer a hatvanas évek második felében megérzett valamit abból, hogy a nyugati pop- (és hippy) kultúra, és ellenkul-

túra futótűzszerűen terjedő, nagy tömeget mozgató, saját társadalmi viszonyait is támadó jelensége gyúanyaggyá válhat itthon is. Déry valami fontosat akart mondani a nyugati fiatal-ság világáról, érzületéről és észjárásáról, azonban elveszi érezhető művészi küzdelmének élet az „anyaggal” az, hogy a *Képzelt riportot* a rendszer számára könnyen konvertálható politikai állásfoglalás jellemzi. A garasát – a börtönben töltött évek után – szocializmus mellett letevő író ezért szorult magyarázkodásra a regény miatt.

VÉLEMÉNYEK

Marx József:

Déry Tibor mind az intellektus (József), mind az érzelmek (Eszter) oldaláról elítéli – természetesen fenntartásosan és árnyaltan – a „művi érdemeket”, amelyeket a jelenkori Amerika kínálhat. (...) Déry Tibor éppen az Eszternek kölcsönzött élményei általánosítása közben mondja: A Szálasi-korszak azért tudott olyan hitvánnyá válni, mert százezres tömegek elvesztették napi feladatukat s vele erkölcsi fegyelmüket. Mutatis mutandis: a popfesztivál százezres tömegeit is így ítéli meg az író, József racionalista gyanakvása és Eszter múlt és jelenbeli „kalandjának” egymásra montírozása, a kettős kudarc logikusan vezet el a Beverley által kimondott sötét s a szövegezés „áthallása” miatt különösen szorongató tételhez: „Egy kísértet járja be a földet, visszanyesett ösztönökkel s elferdült értelemmel, melyek egyezsége nem juthatván, belülről falják üressé minden tisztességes szándékunkat és cselekedetünket.” (Élet és Irodalom, 1972. január 8.)